
પ્રવચન નં. ૬૭, શ્લોક-૮૭ થી ૯૦, ગાથા-૬૪-૬૫, મંગળવાર, અષાઠ સુદ ૧૩,
તા.૦૬-૦૭-૧૯૭૧

આદાનનિક્ષેપણસમિતિ. મુનિને વસ્તુ લેવા-મૂકવાની વિધિની રીત. એની ટીકા.

‘આ અપહૃતસંયમીઓને...’ એટલે ઓછા સંયમવાળા. એમ. ‘[અપવાદ, વ્યવહારનય, એકદેશપરિત્યાગ,...]’ સરાગચારિત્ર કહો કે શુભઉપયોગમાં આવ્યો એમ કહો. ‘ઉપકરણો લેતી-મૂકતી વખતે...’ પણ ‘સંયમજ્ઞાનાદિકના ઉપકરણો લેતી-મૂકતી વખતે...’ એમ. સંયમ અને જ્ઞાન તો છે. પણ ઓછું છે. સાતમા ગુણસ્થાને જેવું જોઈએ તે છટ્ટે નથી. એથી એને સમિતિનો પ્રકાર કહ્યો છે. વિકલ્પ જેને છે અને અંતર દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પણ છે. એને આ આદાનનિક્ષેપણસમિતિ કહેવામાં આવી છે. ‘ઉપેક્ષાસંયમીઓને...’ જેને અંદરમાં શુદ્ધોપયોગ થયો છે. ઉત્સર્ગ છે, નિશ્ચયનય સર્વપરિત્યાગ છે. ઉપેક્ષાસંયમી [ઉપેક્ષાસંયમ, વીતરાગ ચારિત્ર

અને શુદ્ધોપયોગ-એ બધાં એકાર્થ છે.] 'પુસ્તક, કમંડળ વગેરે હોતા નથી;...' એ તો આત્માના ધ્યાનમાં હોય છે. સાતમા ગુણસ્થાને અપ્રમત્તદશા છે. શુદ્ધ આનંદના અનુભવમાં હોય છે. એને આ પુસ્તક, કમંડળ હોતા નથી.

'તે પરમજિનમુનિઓને એકાંતે (-સર્વથા) નિસ્પૃહ હોય છે તેથી જ તેઓ બાહ્ય ઉપકરણ રહિત હોય છે.' અંતરના ધ્યાનમાં હોય એને બાહ્ય ઉપકરણ હોતા નથી. 'અભ્યંતર ઉપકરણભૂત....' એને હોય કેટલું? ધ્યાનમાં મુનિ છૂટે ગુણસ્થાનથી આગળ જઈ સાતમા ગુણસ્થાને ધ્યાનમાં આવે છે, ત્યારે એને 'અભ્યંતર ઉપકરણભૂત, નિજ પરમતત્ત્વને પ્રકાશવામાં ચતુર એવું જે નિરુપાધિસ્વરૂપ સહજ જ્ઞાન તેના સિવાય બીજું કંઈ તેમને ઉપાદેય નથી.' લ્યો. નિજપરમતત્ત્વ આનંદસ્વરૂપ, એને પ્રકાશવામાં ચતુર 'એવું જે નિરુપાધિસ્વરૂપ સહજ જ્ઞાન...' એ એનું ઉપકરણ છે. અંતર જ્ઞાન જે સ્વરૂપને પકડીને અનુભવે છે, એ જ્ઞાન એનું ઉપકરણ છે, એમ કહે છે. કેમ કે જ્ઞાનની પર્યાય દ્વારા આખો આત્મા અનુભવમાં લીધો. એથી એને જ્ઞાનને ઉપકરણ કહેવામાં આવે છે. ઉપેક્ષા સંયમી વીતરાગી શુદ્ધોપયોગમાં છે તેને. 'બીજું કંઈ તેમને ઉપાદેય નથી.' લ્યો.

'અપહતસંયમધરોને...' પણ જે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જેને શુભરાગનો વિકલ્પ ઉઠ્યો છે, એ વ્યવહારનયમાં આવ્યો છે એને 'પરમાગમના અર્થનું ફરી ફરીને...' પરમઆગમ સિદ્ધાંત સર્વજ્ઞે કહેલા. 'ફરીફરીને પ્રત્યભિજ્ઞાન થવામાં કારણભૂત એવું પુસ્તક...' પ્રત્યભિજ્ઞાન એટલે હતું તેને આ જ છે એમ નક્કી થવામાં વિશેષ પુસ્તક નિમિત્ત છે એમ કહે છે. મુનિને વ્યવહારમાં એ જ્ઞાનનું ઉપકરણ છે.

'શૌચનું ઉપકરણ કાયવિશુદ્ધિના હેતુભૂત કમંડળ હોય છે;...' જંગલ આદિ સાફ થવા માટે કાયવિશુદ્ધિના નિમિત્ત કમંડળ પાણીનું હોય છે. બસ. મુનિને પાત્રા-બાત્રા હોતા નથી. ભારે આકરું કામ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આદાન.... અહીં આદાનનિક્ષેપણ. વચમાં ઓલા શબ્દો નાખ્યા છે ને. સમિતિ છે ને. ખબર છે ને. ખોટી છે.

અહીં તો આદાનનિક્ષેપણ, બસ. કોનું? કે જ્ઞાનના ઉપકરણરૂપી પુસ્તકનું અને કમંડળનું અને 'સંયમનું ઉપકરણ-હેતુ પીંછી છે.' આવો માર્ગ છે. કોઈ વળી એમ કહે છે, એ તો દિગંબરના શાસ્ત્રોમાં એ છે. અમારા શાસ્ત્રમાં તો અનાદિનું આ છે એમ કહે.

મુમુક્ષુ :- આ બેમાંથી સાચા કયા એ નક્કી કરવું પડે ને. બે જ્યારે પરસ્પર વિરુદ્ધ કહેનારા હોય, તો સત્યના શોધકે નક્કી કરવું જોઈએ.

ઉત્તર :- આ તો માર્ગ જ અનાદિનો આ છે. વચમાં નીકળ્યા એટલે પછી આખો ફેરફાર કરી નાખ્યો. પણ હવે એ વાત તો મધ્યસ્થથી જેને વિચારણા હોય, સત્યને શોધવું

હોય તો આ વાત છે. મુનિને તો એક પુસ્તક હોય છે, કમંડળ હોય છે અને પીંછી, બસ. 'આ ઉપકરણોને લેતી-મૂકતી વખતે...' લ્યો. એ મુનિપણની શ્રદ્ધાના પણ ઠેકાણા નથી. કોને મુનિ કહેવા. આહાહા...! 'ઉદ્ભવતી પ્રયત્નપરિણામરૂપ વિશુદ્ધિ...' લ્યો. શુભભાવને અહીં વિશુદ્ધિ કીધી. તે જ આદાનનિક્ષેપણ સમિતિ છે. સમિતિનું નામ જ આ છે-આદાનનિક્ષેપણ. લેવું-મૂકવું બસ એટલું. શું? કે આ ત્રણ. પુસ્તક, કમંડળ, પીંછી. 'એમ (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું છે.' છે ને? 'નિર્દિષ્ટેતિ' છે ને પાઠમાં? ભવતિ એમ 'નિર્દિષ્ટેતિ' એમ ભગવાને સિદ્ધાંતમાં આ કહ્યું છે. એથી વિરુદ્ધ એ સિદ્ધાંતનું કથન નહિ. આહાહા...! 'કુંદકુંદાર્ય' કહે છે ને, જુઓને! 'હોદિ તિ ણિદ્દિઠ્ઠા' ભગવાને આમ કહ્યું છે અને ભગવાનના સિદ્ધાંતમાં આટલું છે. એને ત્રણ ઉપકરણ સિવાય બીજું હોતું નથી.

શ્લોક-૮૭

(માલિની)

સમિતિષુ સમિતીયં રાજતે સોત્તમાનાં
પરમજિનમુનીનાં સંહતૌ ક્ષાંતિમૈત્રી।
ત્વમપિ કુરુ મનઃપંકેરુહે ભવ્ય નિત્યં
ભવસિ હિ પરમશ્રીકામિનીકાંતકાંતઃ ॥૮૭॥

હવે [૬૪મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

[શ્લોકાર્થ :-] ઉત્તમ પરમજિનમુનિઓની આ સમિતિ સમિતિઓમાં શોભે છે. તેના સંગમાં ક્ષાંતિ અને મૈત્રી હોય છે (અર્થાત્ આ સમિતિયુક્ત મુનિને ધીરજ-સહનશીલતા-ક્ષમા અને મૈત્રીભાવ હોય છે). હે ભવ્ય! તું પણ મન-કમળમાં સદા તે સમિતિ ધારણ કર, કે જેથી તું પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો પ્રિય કાન્ત થઈશ (અર્થાત્ મુક્તિલક્ષ્મીને વરીશ). ૮૭.

શ્લોક-૮૭ ઉપર પ્રવચન

‘હવે [૬૪મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]’

પોતે હવે ‘પદ્મપ્રભમલધારિદેવ’ (શ્લોક કહે છે).

સમિતિષુ સમિતીયં રાજતે સોત્તમાનાં
પરમજિનમુનીનાં સંહતૌ ક્ષાંતિમૈત્રી।

ત્વમપિ કુરુ મન:પંકેરુહે ભવ્ય નિત્યં
ભવસિ હિ પરમશ્રીકામિનીકાંતકાંત: ॥૮૭॥

શ્લોકાર્થ :- ‘ઉત્તમ પરમજિનમુનિઓની આ સમિતિ...’ ઉત્તમ પરમજિનમુનિઓની આ સમિતિ. આહાહા...! ‘આ સમિતિ સમિતિઓમાં શોભે છે.’ બધી સમિતિમાં આ સમિતિ શોભે છે એમ કહે છે. ‘તેના સંગમાં ક્ષાંતિ અને મૈત્રી હોય છે...’ જેને આવી સમિતિ હોય એને ધીરજ હોય છે, સહનશીલતા હોય છે. ધીરજ એટલે સહનશીલતા. ‘(ક્ષમા અને મૈત્રીભાવ હોય છે).’ ધીરજ એટલે સહનશીલતા અને ક્ષમા. એમ. એનું નામ ક્ષમા. ધીરજ હોય છે. ઉતાવળી નથી. શાંત છે. અહો...! વીતરાગ કહે છે એ સંત મુનિપણું આવું છે. અંતરમાં જેને આત્મઅનુભવ હોય છે. એ ઉપરાંત સંયમ અને સ્થિરતા પણ હોય છે. અને આવી સમિતિનો ભાવ જેને હોય એની સાથે ક્ષમા અને મૈત્રીભાવ હોય છે.

‘હે ભવ્ય! તું પણ મન-કમળમાં...’ હે ભવ્ય! તું પણ મન-કમળમાં ‘સદા તે સમિતિ ધારણ કર,...’ આવી સમિતિ હોય એને ધારણ કર. અહીં તો મુનિની વાત છે ને. બીજાને સમજાવે છે કે આવું મુનિપણું હોય. આ સિવાય બીજી રીતે મુનિપણું માને, તો એ ગુરુમાં, એની શ્રદ્ધામાં ભૂલ છે. અને દેવમાં પણ એની ભૂલ થઈ. દેવે આમ કહ્યું ને. શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું નથી અને શાસ્ત્રે આમ કહ્યું એમ માને એ ત્રણેયમાં એની ભૂલ છે. મન, વચન અને કાયા. ‘મન-કમળમાં સદા તે સમિતિ ધારણ કર, કે જેથી તું પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો પ્રિય...’ પરમાનંદરૂપી દશા, અતીન્દ્રિય પરમ આનંદરૂપી મુક્તદશા, એવી તારી પરિણતિ, એનો ‘પ્રિય કાન્ત થઈશ...’ એ પરિણતિ તને એક સમય પણ છોડશે નહિ, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આ ઉત્સર્ગ માર્ગ છે, પેલો અપવાદ માર્ગ.

ઉત્તર :- ઓલો વિકલ્પ આવ્યો એ અપવાદ. વિકલ્પ વિનાનો આ ઉત્સર્ગ, વિકલ્પ આવ્યો એ વ્યવહારનય, આ સ્થિરતા થઈ એ નિશ્ચયનય, વિકલ્પ આવ્યો એ અપહ્યત, આ ઉપેક્ષા. વિકલ્પ આવ્યો એ શુભોપયોગ, આ શુદ્ધોપયોગ. કહો, સમજાણું કાંઈ? વિકલ્પ આવ્યો એ એકદેશ પરિત્યાગ, આ સર્વદેશ પરિત્યાગ. કહો, એકદેશ પરિત્યાગ. વળી એકદેશ પરિત્યાગ તો શ્રાવક કહેવાય. મહાવ્રત એ અણુવ્રત છે. મહાવ્રત એ અણુવ્રત છે. વિકલ્પ છે ને? બહુ માર્ગ જુદો. આખો માર્ગ ફેરવી નાખ્યો. લોકોને ખબર પણ ન મળે કે વીતરાગનો માર્ગ શું છે. જેમાં જન્મ્યા, એ એનો ધર્મ છે. થઈ રહ્યું. જાઓ. એ કુળમાં ગણે. ૬ પમી ગાથા.

ગાથા-૬૫

પાસુગભૂમિપદેસે ગૂઠે રહિએ પરોપરોહેણ ।
 ઉચ્ચારદિચ્ચાગો પઙ્ગાસમિદી હવે તસ્સ ॥૬૫॥

પ્રાસુકભૂમિપ્રદેશે ગૂઠે રહિતે પરોપરોધેન ।
 ઉચ્ચારાદિત્યાગઃ પ્રતિષ્ઠાસમિતિર્ભવેત્તસ્ય ॥૬૫॥

મુનીનાં કાયમલાદિત્યાગસ્થાનશુદ્ધિકથનમિદમ્ ।

શુદ્ધનિશ્ચયતો જીવસ્ય દેહાભવાન્ન ચાન્નગ્રહણપરિણતિઃ । વ્યવહારતો દેહઃ વિદ્યતે; તસ્યૈવ હિ દેહે સતિ દ્યાહારગ્રહણં ભવતિ; આહારગ્રહણાન્મલમૂત્રાદયઃ સંભવન્ત્યેવ । અત એવ સંયમિનાં મલમૂત્રવિસર્ગસ્થાનં નિર્જન્તુકં પરેષામુપરોધેન વિરહિતમ્ । તત્ર સ્થાને શરીરધર્મ કૃત્વા પશ્ચાત્તસ્માત્સ્થાનાદુત્તરેણ કતિચિત્ પદાનિ ગત્વા હ્યુદ્ઙ્મુખઃ સ્થિત્વા ચોત્સૃજ્ય કાયકર્માણિ સંસારકારણં પરિણામં મનશ્ચ સંસૃતેર્નિમિત્તં, સ્વાત્માનમવ્યગ્રો ભૂતવા ધ્યાયતિ યઃ પરમસંયમી મુહુર્મુહુઃ કલેવરસ્યાપ્યશુચિત્વં વા પરિભાવયતિ, તસ્ય ખલુ પ્રતિષ્ઠાપનસમિતિરિતિ । નાન્યેષાં સ્વૈરવૃત્તિનાં યતિનામધારિણાં કાચિત્ સમિતિરિતિ ।

જે ભૂમિ પ્રાસુક, ગૂઠ ને ઉપરોધ જ્યાં પરનો નહીં,
 મળત્યાગ ત્યાં કરનારને સમિતિ પ્રતિષ્ઠાપન તણી. ૬૫.

અન્વયાર્થ :- [પરોપરોધેન રહિતે] જેને પરના ઉપરોધ વિનાના (-બીજાથી રોકવામાં ન આવે એવા), [ગૂઠે] ગૂઠ અને [પ્રાસુકભૂમિપ્રદેશે] પ્રાસુક ભૂમિપ્રદેશમાં [ઉચ્ચારાદિત્યાગઃ] મળાદિનો ત્યાગ હોય, [તસ્ય] તેને [પ્રતિષ્ઠાસમિતિઃ] પ્રતિષ્ઠાપન સમિતિ [ભવેત્] હોય છે.

ટીકા :- આ, મુનિઓને કાયમળાદિત્યાગના સ્થાનની શુદ્ધિનું કથન છે.

શુદ્ધનિશ્ચયથી જીવને દેહનો અભાવ હોવાથી અન્નગ્રહણરૂપ પરિણતિ નથી. વ્યવહારથી (જીવને) દેહ છે; તેથી તેને જ દેહ હોતાં આહારગ્રહણ છે; આહારગ્રહણને લીધે મળમૂત્રાદિક સંભવે છે જ. તેથી જ સંયમીઓને મળમૂત્રાદિકના ઉત્સર્ગનું (-ત્યાગનું) સ્થાન જંતુરહિત અને પરના ઉપરોધ રહિત હોય છે. તે સ્થાને શરીરધર્મ કરીને પછી જે પરમસંયમી તે સ્થાનથી ઉત્તર દિશામાં કેટલાંક પગલાં જઈને ઉત્તરમુખે ઊભા રહીને, કાયકર્મોનો (-શરીરની ક્રિયાઓનો), સંસારના કારણભૂત હોય એવા પરિણામનો તથા સંસારના નિમિત્તભૂત મનનો

ઉત્સર્ગ કરીને, નિજ આત્માને અવ્યગ્ર (—એકાગ્ર) થઈને ધ્યાવે છે અથવા ફરીફરીને કલેવરનું (—શરીરનું) પણ અશુચિપણું સર્વ તરફથી ભાવે છે, તેને ખરેખર પ્રતિષ્ઠાપનસમિતિ હોય છે. બીજા સ્વચ્છંદવૃત્તિવાળા યતિનામધારીઓને કોઈ સમિતિ હોતી નથી.

ગાથા—૬૫ ઉપર પ્રવચન

પ્રતિષ્ઠાપન. પાંચમી છે ને?

પાસુગભૂમિપદેસે ગૂટે રહિણ પરોપરોહેણ ।

ઉચ્ચારદિચ્ચાગો પઙ્કાસમિદી હવે તસ્સ ॥૬૫॥

‘પઙ્કા’ પ્રતિષ્ઠા. છોડવું.

જે ભૂમિ પ્રાસુક, ગૂઢ ને ઉપરોધ જ્યાં પરનો નહીં,

મળત્યાગ ત્યાં કરનારને સમિતિ પ્રતિષ્ઠાપન તણી. ૬૫.

ટીકા :- ‘આ, મુનિઓને કાયમળાદિત્યાગના સ્થાનની શુદ્ધિનું કથન છે.’ કાયમળાદિ. દિશા, જંગલ જવું આદિ. ‘શુદ્ધનિશ્ચયથી જીવને દેહનો અભાવ હોવાથી...’ મૂળ તો શુદ્ધનિશ્ચયથી તો દેહ આત્માને છે નહિ. એથી ‘અન્નગ્રહણરૂપ પરિણતિ પણ નથી.’ તેથી અન્ન ગ્રહવાનો વિકલ્પ પણ એને છે નહિ. આત્મામાં એ છે જ નહિ. ‘વ્યવહારથી (જીવને) દેહ છે;...’ નિમિત્ત તરીકે. સંયોગી ચીજ. ‘તેથી તેને જ દેહ હોતાં આહારગ્રહણ છે;...’ વિકલ્પ છે ને? એટલું. આહારગ્રહણ તો આહારને કારણે છે. પણ પેલો વિકલ્પ છે ને. આહાર ગ્રહવાનો વિકલ્પ છે. ‘આહારગ્રહણને લીધે મળમૂત્રાદિક સંભવે છે જ.’ આહાર કર્યો એટલે પછી મળમૂત્રાદિ હોય. ‘તેથી જ સંયમીઓને મળમૂત્રાદિકના ઉત્સર્ગનું (—ત્યાગનું) સ્થાન જંતુરહિત...’ જ્યાં એકેન્દ્રિયાદિ જીવ ન હોય. ‘અને પરના ઉપરોધ રહિત હોય છે.’ ત્યાં કોઈની આજ્ઞા વિરુદ્ધ ન હોય કે આટલા ક્ષેત્રમાં તમારે ક્યાંય ન નાખવું. એવી આજ્ઞા ઉપરોધ રહિત હોય. કોઈનો વિરોધ હોય નહિ.

‘તે સ્થાને શરીરધર્મ કરીને..’ લ્યો, પેશાબ કે દિશા એ શરીરધર્મ છે. શરીરનો સ્વભાવ છે. ‘પછી પરમસંયમી તે સ્થાનથી ઉત્તર દિશામાં કેટલાંક પગલાં જઈને ઉત્તરમુખે ઊભા રહીને, કાયકર્મોનો (—શરીરની ક્રિયાઓનો), સંસારના કારણભૂત હોય એવા પરિણામનો...’ લ્યો, એ સંસારના કારણભૂત પરિણામ હતા. એ આમ કરવું... આમ કરવું... એ વિકલ્પ હતો ને એ? ‘સંસારના નિમિત્તભૂત મનનો ઉત્સર્ગ કરીને,...’ આ મનને પણ જરી ધ્યાનમાં થઈને છોડી દે, એમ કહે છે. આહાહા...! કાયોત્સર્ગ એટલે કાયા અને મનને છોડીને સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય, એને અહીંયા કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. મનનો સંગ છોડે. આહાહા...!

‘નિજ આત્માને અવ્યગ્ર (—એકાગ્ર) થઈને ધ્યાવે છે...’ જંગલ અને પેશાબ કર્યા પછી,

પોતાના ધ્યાનમાં આત્માને લઈ અને અવ્યગ્રપણે એકાગ્ર થઈ, આનંદસ્વરૂપ આત્મા, એનું ધ્યાન કરે. એને ધ્યેયમાં લઈને સ્થિર થાય એમ કહે છે. જુઓ! આ સમિતિ પછીનું આ વ્યવહારસમિતિના વિકલ્પ પછીનું આ કર્તવ્ય છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ આખી વાત જ ફેરવી નાખી. બધી ફરી ગઈ એકે એક વાત. પરંપરા વીતરાગનો માર્ગ હતો એ બધો ફેરવી નાખ્યો. નવા કલ્પિત શાસ્ત્રો જ બનાવ્યા ને. કલ્પિત. ઈરીયાવહી કરવી. એ તો પાછો વિકલ્પ છે. ભાષા છે ને એ. એ ભાષાનો વિકલ્પ છે. આ તો કહે મનનો સંગ છોડીને અંદર ધ્યાનમાં જવું. એમ કહે છે. એટલો પણ વિકલ્પ શરીર છે, તો અન્નગ્રહણ છે, તો પેશાબ-જંગલ છે, એ પણ સ્વરૂપમાં તો છે નહિ. માટે એ વિકલ્પ આવ્યો એ સંસારનું કારણ છે, બંધનું કારણ છે. એમ કહે છે. આહાહા..! મનનો સંગ કરીને પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ પણ બંધનું કારણ છે. ઝીણું ભારે.

‘નિજ આત્માને અવ્યગ્ર (-એકાગ્ર) થઈને ધ્યાવે...’ ભગવાનને ધ્યાવે અને અરિહંતને ધ્યાવે એમ નથી કહ્યું. અરિહંતનું ધ્યાન કરે, અરિહંતનું ધ્યાન કરે. એ તો પર છે. પરનું ધ્યાન કરે ત્યાં તો રાગ છે. આહાહા..! બહુ માર્ગ આકરો છે. ‘અથવા ફરી ફરીને કલેવરનું (-શરીરનું) પણ અશુચિપણું...’ અહો..! આ શરીર! જેમાં માંસ, હાડકા, ચામડા, વિષ્ટા, પેશાબ (ભરેલા છે). આહાહા..! આમ આત્માનું ધ્યાન કરે અને કાં આ વિકલ્પ-વિચાર કરે. ‘અશુચિપણું સર્વ તરફથી ભાવે છે...’ શરીરનું, શરીરના દરેક અવયવોના અશુચિપણાની ભાવના કરે. ‘તેને ખરેખર પ્રતિષ્ઠાપનસમિતિ હોય છે.’ એવા સંતને આ પ્રતિષ્ઠાપન-છોડવું, વોસરાવવું એ હોય છે. અસ્તિ-નાસ્તિ કરે છે.

‘બીજા સ્વચ્છંદવૃત્તિવાળા યતિનામધારીઓને કોઈ સમિતિ હોતી નથી.’ આહાહા..! સ્વચ્છંદવૃત્તિ-વીતરાગ માર્ગને છોડી દઈ અને પોતાની કલ્પનાથી માર્ગમાં પડ્યા હોય છે, એવા ‘સ્વચ્છંદવૃત્તિવાળા યતિનામધારીઓને...’ યતિ એટલે સાધુ. ‘કોઈ સમિતિ (એકેય) હોતી નથી.’ આહાહા..! ‘કુંદકુંદાર્ય’ પોતે આ કહે છે લ્યો. ‘પદ્મસમિતિ હવે તસ્સ’ છે ને? એમાંથી કાઢ્યું કે બીજાને હોતી નથી. પાઠ છે ને? ‘પદ્મસમિતિ હવે તસ્સ’ આને હોય છે. સ્વચ્છંદીઓને હોતી નથી એમ કાઢ્યું એમાંથી. અસ્તિ-નાસ્તિ. આહા..! જુઓ! આવું મુનિપણું હોય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં લૂગડા પહેર્યા હોય, ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય અને મુનિપણું આવે, એમ ત્રણકાળમાં બને નહિ એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આદાન એટલે?

ઉત્તર :- લેવું, કીધું ને. નિક્ષેપ એટલે છોડવું. પુસ્તક લેવું અને મૂકવું. લેવું અને મૂકવું.

મુમુક્ષુ :- આદાન-પ્રદાન પછી....

ઉત્તર :- અન્ન કીધું ને હમણાં વાત થઈ ગઈ. ક્યાં ધ્યાન હતું. ભંડમતિ આમાં

નથી. આદાનનિક્ષેપણ એક જ નામ છે. ... એટલે વાસણ થાય છે. તે દિ' ક્યાં હતા? ... એ શ્વેતાંબરની શૈલીની ભાષા છે. સનાતન માર્ગમાં એ વસ્તુ હતી જ નથી. આહાહા...! આયા નિક્ષેપણ સમિતિ બસ. એમાં પાછું પુસ્તકનું નામ ન નાખ્યું. એ તો વચમાં આવે છે. અંદર ઓલાને પાત્ર હોય જ, વસ્ત્ર હોય જ. એ તો મુનિ જ નથી. વસ્ત્ર-પાત્ર રાખે અને મુનિ માને એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! આકરું કામ ભારે.

મુમુક્ષુ :- અપવાદ માર્ગ હોય જ.

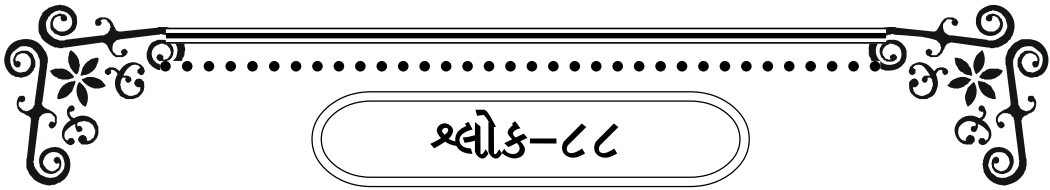
ઉત્તર :- એ અપવાદ આ વિકલ્પનો હોય છે.

મુમુક્ષુ :- ઉત્સર્ગનો તો આ કાળે અભાવ જ છે.

ઉત્તર :- ઉત્સર્ગ વિના અપવાદ હોય જ નહિ. છે ને, દલીલ છે ને. આહાહા...! એ માટે તો આ કથન છે કે જેને સંયમ અંતર નિશ્ચય તો પ્રગટ્યો છે. નિશ્ચય દર્શન પણ છે પણ જે ચારિત્રની પૂર્ણતા જોઈએ એ નથી, એથી એને વિકલ્પ ઊઠે, એને અપવાદી સંયમ કહેવામાં આવે છે. અપવાદ છે. ગમે એવું નિમિત્ત હોય, કહ્યું હતું ને? ગમે એવું શું ન હોય. મુનિને તો આટલું જ હોય, એ સિવાય... ગમે એવું નિમિત્ત હોય નહીં. ખબર છે ને? એમ કહે છે. અપવાદ શું કહ્યું હતું ને અહીંયા? અપવાદી મુનિ કહ્યા છે. ખબર છે ને? 'લીંબડી'વાળો 'કેશવલાલ' એણે કહ્યું હતું. શું કરે પણ? રહેવું એમાં તો બચાવ કર્યા વિના ચાલે નહિ. માર્ગ તો આવો છે, ભાઈ! સત્ય તો આ છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ આ છે. વાદવિવાદ કરવા જેવું નથી. કોની સાથે વાદવિવાદ કરે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- તોપણ એ વિકલ્પ છે એટલો અપવાદ છે. વસ્તુ તો જે અનુભવ અને સ્થિરતા સંયમ છે તે જ છે. તેવાને આવું અપવાદી હોય છે. આ સિવાય હોતું નથી.

શ્લોક-૮૮

(માલિની)

સમિતિરિહ યતીનાં મુક્તિસામ્રાજ્યમૂલં

જિનમતકુશલાનાં સ્વાત્મચિંતાપરાણામ્ ।

મધુસખનિશિતાસ્ત્રવ્રાતસંભિન્નચેતઃ

સહિતમુનિગણાનાં નૈવ સા ગોચરા સ્યાત્ ॥૮૮॥

[હવે ૬૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે :]

[શ્લોકાર્થ :-] જિનમતમાં કુશળ અને સ્વાત્મચિંતનમાં પરાયણ એવા યતિઓને આ સમિતિ મુક્તિસામ્રાજ્યનું મૂળ છે. કામદેવના તીક્ષ્ણ અસ્ત્રસમૂહથી ભેદાયેલા હૃદયવાળા મુનિગણોને તે (સમિતિ) ગોચર નથી જ હોતી. ૮૮.

શ્લોક-૮૮ ઉપર પ્રવચન

[હવે ૬૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે :]

સમિતિરિહ યતીનાં મુક્તિસામ્રાજ્યમૂલં
જિનમતકુશલાનાં સ્વાત્મચિંતાપરાણામ્ ।
મધુસખનિશિતાસ્ત્રવ્રાતસંભિન્નચેતઃ
સહિતમુનિગણાનાં નૈવ સા ગોચરા સ્યાત્ ॥૮૮॥

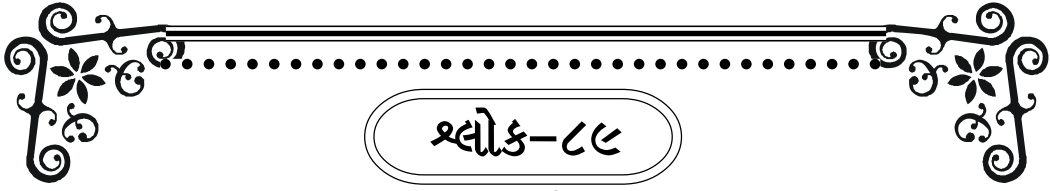
શ્લોકાર્થ :- ‘જિનમતમાં કુશળ...’ છે મુનિ. જોયું? વીતરાગનો માર્ગ આવો છે સંતનો, એવા જૈનમતમાં સંતો કુશળ છે. એ આ જૈનમત છે, વીતરાગ મત છે આ. ‘અને સ્વાત્મચિંતનમાં પરાયણ...’ પાછા. એકલું જ્ઞાનકુશળ છે એટલું નહિ. અહીં એમ કહે છે. વીતરાગ પરમાત્માએ ગુરુપણું, દેવપણું, ધર્મપણું જે કહ્યું, એમાં એ કુશળ છે, વિચિક્ષણ છે, સમજી છે. ‘અને સ્વાત્મચિંતનમાં પરાયણ...’ આત્મધ્યાન અંતર આનંદસ્વરૂપ પરાયણ તત્પર જ છે. આત્માના આનંદના ધ્યાનમાં તત્પર છે. એકલું કુશળપણું નહિ. એમ. એ ઉપરાંત સ્વરૂપની સ્થિરતાના ધ્યાનમાં પરાયણ છે.

‘એવા યતિઓને...’ યતિ એટલે સ્વરૂપની જતના કરનારને, રાગ વિના આત્માના સ્વભાવની જતના કરનારને ‘આ સમિતિ મુક્તિસામ્રાજ્યનું મૂળ છે.’ મુક્તિરૂપી સામ્રાજ્ય એનું આ મૂળ છે. લ્યો, આ સામ્રાજ્ય. ‘કામદેવના તીક્ષ્ણ અસ્ત્રસમૂહથી ભેદાયેલા હૃદયવાળા મુનિગણોને તે (સમિતિ) ગોચર નથી જ હોતી.’ આહાહા...! કહે છે, કે જેને વાસના, કામદેવની વૃત્તિ ઊઠે છે, એવા અસ્ત્રસમૂહથી ભેદાયેલા, જેનું હૃદય વિષય-વાસનાના ભાવથી ભેદાય ગયું છે. જ્યાં-ત્યાં અનુકૂળતા સ્ત્રી આદિના શરીરને દેખી, અને એને પ્રેમ ઊપજે છે. એ કામબાણથી હણાયેલા છે. આહાહા...!

‘કામદેવના તીક્ષ્ણ અસ્ત્રસમૂહથી ભેદાયેલા હૃદયવાળા મુનિગણોને તે (સમિતિ) ગોચર નથી જ હોતી.’ એને સમિતિ હોતી નથી અને સમિતિનું જ્ઞાન પણ એને હોતું નથી. એવી સમિતિનું આવું જ્ઞાન પણ નથી અને એ સમિતિ પણ નથી. આહાહા...! ભારે ભાઈ! ‘તીક્ષ્ણ

અસ્ત્રસમૂહ...’ વૃત્તિઓ વારંવાર એ જ ઉઠતી હોય. સ્ત્રીના પરિચયમાં રહે, સંગમાં રહે, એવી વૃત્તિઓ ઉઠે. કહે છે કે એનાથી એનું હૃદય ભેદાઈ ગયેલું છે. એને આ સમિતિનું, નિશ્ચયનું આચરણ હોતું નથી. એ તો વ્યવહારે એને હોતું નથી.

બ્રહ્માનંદ ભગવાનઆત્મા, એના સ્વરૂપમાં જેની રમણતા છે. એવા સંતોને આવી સમિતિ હોય છે. આહાહા...! આખી દુનિયાથી ઉદાસ થઈ ગયો છે. વિકલ્પનો શુભભાવ એનાથી પણ ઉદાસ છે. એને આવી વાસના ઉત્પન્ન હોતી નથી. જેને એ વાસના-આત્માના આનંદથી ઊલટી વૃત્તિઓ-ઉદ્ભવે છે, એવા હણાયેલા હૃદયવાળાને સમિતિ હોતી નથી.

શ્લોક-૮૮

(હરિણી)

સમિતિસમિતિં બુદ્ધવા મુક્ત્યહ્ગનાભિમતામિમાં

ભવભવભયધ્વાન્તપ્રધ્વંસપૂર્ણશશિપ્રભામ્ ।

મુનિપ તવ સદ્દીક્ષાકાન્તાસખીમધુના મુદા

જિનમતતપઃસિદ્ધં યાયાઃ ફલં કિમપિ ધ્રુવમ્ ॥૮૯॥

[શ્લોકાર્થ :-] હે મુનિ! સમિતિઓમાંની આ સમિતિને—કે જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વહાલી છે, જે ભવભવના ભયરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા સમાન છે તથા તારી સત્-દીક્ષારૂપી કાન્તાની (—સાચી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીની) સખી છે તેને—હવે પ્રમોદથી જાણીને, જિનમતકથિત તપથી સિદ્ધ થતાં એવા કોઈ (અનુપમ) ધ્રુવ ફળને તું પામીશ. ૮૮.

શ્લોક-૮૮ ઉપર પ્રવચન

૮૮મો કળશ.

સમિતિસમિતિં બુદ્ધવા મુક્ત્યહ્ગનાભિમતામિમાં

ભવભવભયધ્વાન્તપ્રધ્વંસપૂર્ણશશિપ્રભામ્ ।

મુનિપ તવ સદ્દીક્ષાકાન્તાસખીમધુના મુદા

જિનમતતપઃસિદ્ધં યાયાઃ ફલં કિમપિ ધ્રુવમ્ ॥૮૯॥

શ્લોકાર્થ :- ‘હે મુનિ! સમિતિઓમાંની આ સમિતિને—કે જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વહાલી છે...’ લ્યો ઠીક. અંતરનું શુદ્ધ નિર્ભળ પરિણમન સમિતિ, એ મુક્ત એટલે આનંદરૂપની પૂર્ણ

દશા, એને વહાલી છે. એટલે કે એ દશાથી એને મુક્તિ થશે. આહાહા..! ‘હે મુનિ! સમિતિઓમાંની આ સમિતિને—કે જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વહાલી છે, જે ભવભવના ભયરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા સમાન છે...’ અ..હો..! સમ ઇતિ. આત્મામાં એકાગ્ર થઈને આનંદની પરિણતિ થવી. કાલે બે પ્રકાર આવ્યા હતા ને? કે આત્મામાં એકાગ્ર થવું કાં ધર્મસ્વભાવમાં એકાગ્ર થવું. બધું એક જ છે. બે ભાષા આવી. એ જ ખરી સમિતિ છે.

‘ભવભવના ભય...’ અહો..! ચોરાશી લાખના. ભવભવ એટલે ચોરાશી લાખ, એના ‘ભયરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે...’ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, એની અંતરમાં એકાગ્રતા, લગની, અંદર એકાગ્રતા થવી, એ ‘પૂર્ણચંદ્રની પ્રભા સમાન છે...’ આહાહા..! ‘તારી સત્-દીક્ષારૂપી કાન્તાની (—સાચી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીની) સખી છે...’ તારી દીક્ષા જે અકષાય પરિણતિ, વીતરાગભાવની દશા એ દીક્ષા, એની એ કાન્તા સખી છે. દીક્ષારૂપી કાન્તા, એની એ સખી છે. સમિતિ એની બહેનપણી છે. આ તો માર્ગ નિરાલંબી છે. જ્યાં વિકલ્પનો પણ આશ્રય નથી. આહાહા..! માર્ગની શ્રદ્ધાની ખબર ન મળે. આચરણ તો પછી. આહાહા..!

‘તારી સત્-દીક્ષા...’ જુઓ! સત્ દીક્ષા. લુગડા છોડી દીધા અને નગ્ન થયા એ નહિ. સત્-દીક્ષા. આત્માના આનંદસ્વરૂપની પરિણતિ જેણે પ્રગટ કરી છે એવી સાચી દીક્ષા. આ તો લુગડા ફેરવ્યા અને થઈ ગઈ દીક્ષા. આ તો સત્સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદના સ્વરૂપે સત્ છે, તેની વીતરાગી પરિણતિ પ્રગટ થવી, એને અહીં સત્ દીક્ષા કહેવામાં આવે છે. એ ‘સત્-દીક્ષારૂપી કાન્તાની (—સાચી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીની)...’ મુનિને તો વીતરાગ પરિણતિ તે પ્રિય છે, એમ કહે છે. આહાહા..! વ્યવહારના વિકલ્પ આદિ અઠવાવીસ મૂળગુણ એને પ્રિય નથી. આહાહા..! એમ કહે છે. હેયબુદ્ધિએ આવે છે. આહાહા..!

અહીંયા તો દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રી, સાચી દીક્ષા. એમ. જેને આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ, એની પરિણતિમાં જેને નિર્મળતા પ્રગટ થઈ છે. વીતરાગભાવરૂપી દશા પ્રગટ થઈ છે, એને અહીંયા દીક્ષા કહેવામાં આવે છે. એને સાચી દીક્ષા કહે છે. બાકી બધી ખોટી દીક્ષા છે. અરે..રે..! ભારે! એની સખી છે. એવી વીતરાગદશારૂપી આત્માની પરિણતિ સાચી દીક્ષા, એ સમિતિ એની સખી છે, બહેનપણી છે, સાથે રહેનારી છે એમ કહે છે. આહાહા..! ‘તેને હવે પ્રમોદથી જાણીને,...’ જાણીને, પ્રમોદથી જાણીને. કંટાળો ન લાવે. અહો..!

મુમુક્ષુ :- પર્યાયને વળી પ્રમોદથી જાણવી?

ઉત્તર :- હા આવો માર્ગ અહીં છે.

મુમુક્ષુ :- પર્યાય સામું તો જોવું નથી અને વળી...

ઉત્તર :- જોવું નથી પણ આવે છે કે નહિ? એય..! એય..! શું કહે છે આ? અંદર બધી વાતો ચાલતી હોય ને. પર્યાય તે ઉત્પન્ન કરવાની અપેક્ષાએ ઉપાદેય છે. વીતરાગભાવ. આદરણીયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય ઉપાદેય છે. એવી વાત છે. ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા એ તો

ખાસ ઉપાદેય.. ઉપાદેય.. ઉપાદેય.. છે. શ્રદ્ધામાં એ, જ્ઞાનમાં એ અને ચારિત્રમાં પણ એ જ છે.

મુમુક્ષુ :- પરિણમે ત્યારે કે પહેલા?

ઉત્તર :- પણ પરિણમન વિના ક્યાંથી ઉપાદેય આવ્યો? એનો આશ્રય કર્યો એટલે ઉપાદેય થયો, ત્યારે એને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રનું પરિણમન થયું.

મુમુક્ષુ :- પણ પરિણમનની વાત શા માટે કરો છો? તે તો પર્યાય છે.

ઉત્તર :- પર્યાય આવતી નથી? જાણવા લાયક નથી? પર્યાય થાતી નથી? અને કાર્ય તો બધું પર્યાયમાં થાય છે. કાર્ય દ્રવ્ય-ગુણમાં થાય છે? નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય, એની વાત છે અહીં. દ્રવ્યના જ્ઞાન સાથે પર્યાય આવી હોય એવું જ્ઞાન થાય તેને પ્રમાણજ્ઞાન કહે છે.

મુમુક્ષુ :- પ્રમાણજ્ઞાન તો હેય છે.

ઉત્તર :- હેય છે, પણ છે એને હેય કે નથી એને હેય? પ્રમાણમાં એનો-પર્યાયનો આશ્રય છે એ હેય છે. વસ્તુ હેય છે? વસ્તુ તો ત્રિકાળ છે. પ્રમાણજ્ઞાનમાં પ્રમાણ આવતું નથી? જાણવાલાયક નથી? વ્યવહારે જાણેલો પ્રયોજનવાનનો અર્થ શું થયો? શક્તિના વર્ણનમાં તો એમ પણ આવ્યું છે. ભગવાનઆત્મા દ્રવ્યે શુદ્ધ, ગુણે શુદ્ધ, એનું ભાન થતાં પર્યાયે શુદ્ધ થાય, ત્યારે તેને પ્રમાણજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. અશુદ્ધતાની વાત નથી.

મુમુક્ષુ :- બધી શક્તિમાં એમ છે.

ઉત્તર :- બધી શક્તિનું વર્ણન છે. શક્તિમાં ૪૭ શક્તિ ત્રિકાળી ગુણ છે. અને ગુણનો ધરનાર આત્મા એનો જ્યાં આશ્રય કર્યો, એમાં શુદ્ધતા જ પરિણમે. એનો વ્યવહારનયનો વિષય એની પર્યાય છે. શુદ્ધદશા એ વ્યવહારનયનો વિષય છે. સદ્ભુત વ્યવહારનય. રાગાદિની વાત ત્યાં નથી. સત્ શક્તિ છે ને? જ્ઞાનાનંદ આદિ અનંત શક્તિઓ છે, એનો ધરનાર એક દ્રવ્ય છે, એમ દ્રવ્યનો આશ્રય લીધો, અનંતાગુણની શક્તિ સત્ છે, એ પરિણમે છે શુદ્ધ.

‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત’. ‘શ્રીમદે’ એમ ટૂંકું વાક્ય કર્યું. ‘સર્વ ગુણાંશ તે સમકિત.’ જેટલા અનંતાગુણો છે, એમાં દ્રવ્યની જ્યાં દૃષ્ટિ થઈ, એ જેટલા ગુણો છે એ બધા નિર્મળપણે અંશે શુદ્ધપણે થયા. એ સર્વગુણાંશ તે સમકિત. રાગ તે સમકિત અને ફલાણા તે સમકિત એમ નથી કહ્યું ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તે સમકિત, એમ નથી કહ્યું ત્યાં. એય...! છે ને આપણે અહીં? ‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત’ બહાર બારણે. એક કોર સમકિત છે અને એક બાજુ ચારિત્ર. બહાર બે બારણે બે છે. સ્વરૂપમાં રમવું તે ચારિત્ર. પાંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ-વિકલ્પ બધા અચારિત્ર છે. ભારે માર્ગ, ભાઈ! માર્ગ આવો છે એ જેને રુચતો નથી ને, એ એમ કહે કે એ નહિ.. નહિ... આપણે તો...

‘જિનમતકથિત તપથી સિદ્ધ થતા એવા...’ .. વીતરાગ અભિપ્રાયી ત્રિલોકનાથ તીર્થકરે,

પરમેશ્વર દેવાધિદેવ જેણે આત્મા કહ્યો, અને એની સમિતિ નિર્મળ કહી, એવા જિનમતકથિત. વીતરાગ ભગવાને કહેલા. તપ એટલે મુનિપણું. આવું મુનિપણું. સ્વરૂપની રમણતાના આનંદની લહેરમાં જે પડ્યો હોય છે, એવું જે તપ એટલે મુનિ. એવું મુનિપણું. એનાથી 'સિદ્ધ થતા એવા કોઈ (અનુપમ) ધ્રુવ ફળને તું પામીશ.' ભગવાન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથે, આત્મા વીતરાગ કહ્યો, એના ગુણો પણ બધા વીતરાગી કહ્યા, અને એનો આશ્રય લઈને પ્રગટ થતી દશાઓ પણ વીતરાગી દશા છે. ત્રણે વીતરાગરૂપ થયા. એવું જે જિનમતનું કથન અથવા વાચ્ય જે છે, એવા મુનિપણાની દશા... આહાહા...! એક સેકન્ડ પણ મુનિની દશા. ભવ જળ તરણહાર. અંદરમાં વહાણ વેગે ચાલ્યું. મુક્તિના પ્રયાણમાં ચારિત્રનું વહાણ વેગે ચાલ્યું. આહાહા...! એકદમ પૂર્ણ પરમાત્માના સુખને પામીશ એમ કહે છે. જુઓને! આવા મુનિપણાથી સિદ્ધ થતાં, સાબિત થતાં ફળરૂપે આવતા 'એવા કોઈ (અનુપમ) ધ્રુવ ફળને તું પામીશ.' જુઓ! પર્યાયને ધ્રુવ કીધી. એવી પર્યાય મળશે કે એ પર્યાય પછી ખસસે નહિ. એમ કહે છે. ચાર ગતિ તો ખસી જાય છે. દેવગતિ કહે, અમર કહે, અમર કહે એ પણ મરી જાય છે. ૩૩ સાગરે, ૩૧ સાગરે. એ તો લાંબો કાળ રહે માટે એને અમર કહેવાય. એ તો વ્યવહારે અમર છે. બહુ લાંબા આયુષ્યને... અમર તો ભગવાનઆત્માની મુક્તગતિ તે અમર છે. એને અહીંયા ધ્રુવ કહ્યું છે. કહો, ધ્રુવ, અચલ, અનુપમ આવ્યું ને? પહેલી ગાથા. એ શબ્દ વાપર્યો. સંતોની મર્યાદા છે ને? એમાંથી અને એમાંથી લઈને વાતું કરે છે. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા નિત્યાનંદ ધ્રુવ સ્વરૂપ એની એકાગ્રતા કરતાં, સ્વરૂપની રમણતારૂપ મુનિપણું પ્રગટ થતાં, એનાથી ચોક્કસ અને અનુપમ, જે પર્યાય પાછી ન ફેરે, એવી દશા ધ્રુવ પર્યાયને પામીશ. સિદ્ધની પર્યાય કહો કે ધ્રુવ પર્યાય કહો એક જ વાત છે. ધ્રુવનો અર્થ, એ પર્યાય પાછી ફરીને સંસાર આવે એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'જિનમતકથિત તપથી...' પાછું એમ. વીતરાગ ભગવાને પરમેશ્વરે કહેલું. અજ્ઞાનીઓ કહે આત્માને અને મોક્ષનો માર્ગ, એ વાત અજ્ઞાનીમાં સાચી હોય નહિ. બધી કલ્પિત વાતું હોય. આહાહા...! 'જિનમતકથિત...' 'જિનમતતપ:સિદ્ધં યાયા: ફલં કિમપિ ધ્રુવમ્।' 'યાયા:' એટલે પામીશ ને? 'યાયા:' પામીશ. અહો...! અનાકુળ આનંદની મૂર્તિ, પ્રભુ! એવા આત્મામાં એકાગ્ર થઈને, જે વીતરાગ દશા, તારી સત્-દીક્ષા, એની આ સમિતિ એકાગ્રતા અંદરમાં, એ એની સખી છે. અને એવા અભિપ્રાય સહિત સ્થિરતા, ત્રિકાળી દ્રવ્યમાં દ્રવ્યદષ્ટિ સહિત સ્વરૂપમાં સ્થિરતા, વીતરાગી પરિણતિ, એનાથી તો તને ધ્રુવફળ મળશે. ફરવું પડે એવી ગતિ નહિ મળે, એમ કહે છે. ત્યાં ને ત્યાં થંભી રહીશ. એ સિદ્ધ ગતિની સાદિઅનંત પર્યાયમાં જ એમ ને એમ રહી જઈશ. આહાહા...!

જુઓને ... સવારમાં એક સસલું હતું ને? સસલાનું નાનું બચ્ચું હતું. આ હડફેટમાં આવી ગયું હશે. શું કહેવાય? નાનું આવડું હતું બિચારું. ભગવાન અંદરથી નીકળી ગયો.

જીવતો હતો ત્યાં સુધી આઉં... આઉં... આઉં... ક્યાં ધૂળમાં છે તું? આ તો માટી છે. આમ પડ્યું હતું. ખટારામાં ઘણાં મરી જાય છે. શિયાળ, ઉંદરડા, સર્પો, દેડકા. દેડકા બિચારાના ભૂક્કા બોલી જાય, પંખી, ... આહાહા...! સ્થિતિ પૂરી થાય ત્યારે પ્રભુ અંદરથી ચાલી નીકળે. શરીર અહીં પડ્યું રહે. હતું ત્યાં સુધી એ જ હું છું એમ માનતો હતો. કહે છે, કે વીતરાગભાવે શરીર છૂટે, એને ધ્રુવફળ મુક્તિ પામે એમ કહે છે. આ તો પોતાની માન્યતા ત્યાં હતી અને શરીર તો વયુ ગયું. શરીર છોડ્યું નથી છૂટી ગયું છે. આહાહા...! આવા ફળને પામીશ તું.

શ્લોક-૯૦

(દ્રુતવિલંબિત)

સમિતિસંહતિતઃ ફલમુત્તમં
સપદિ યાતિ મુનિઃ પરમાર્થતઃ ।
ન ચ મનોવચસામપિ ગોચરં
કિમપિ કેવલસૌખ્યસુધામયમ્ ॥૧૦॥

[શ્લોકાર્થ :-] સમિતિની સંગતિ દ્વારા ખરેખર મુનિ મન-વાણીને પણ અગોચર (-મનથી અચિંત્ય અને વાણીથી અકથ્ય) એવું કોઈ કેવળસુખામૃતમય ઉત્તમ ફળ શીઘ્ર પામે છે. ૯૦.

શ્લોક-૯૦ ઉપર પ્રવચન

૯૦ મો કળશ.

સમિતિસંહતિતઃ ફલમુત્તમં
સપદિ યાતિ મુનિઃ પરમાર્થતઃ ।
ન ચ મનોવચસામપિ ગોચરં
કિમપિ કેવલસૌખ્યસુધામયમ્ ॥૧૦॥

આહાહા...! શું કહે છે? શ્લોકાર્થ :- 'સમિતિની સંગતિ દ્વારા...' ભાષા જુઓ! જેણે આત્મામાં વીતરાગતાની પર્યાય સાથે સંગતિ કરી છે. આહાહા...! જેણે રાગનો સંગ છોડી દીધો છે. 'સમિતિની સંગતિ દ્વારા ખરેખર મુનિ...' આવા સંતો... આહાહા...! કેવળીના તો

વિરહ પડ્યા પણ એવા મુનિઓના વિરહ પડ્યા. આહાહા..! કહે છે, કે 'સમિતિની સંગતિ દ્વારા...' રાગનો સંગ નહિ, નિમિત્તનો સંગ નહિ એમ કહે છે. શુદ્ધ ભગવાન પવિત્ર આનંદ, એના સંગ દ્વારા, એની સંગતિ.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારમાંથી નિશ્ચય કાઢે છે.

ઉત્તર :- હા, કાઢે છે ત્યારે ઓલાને ગોઠતું નથી. વ્યવહાર કહેવાનો હેતુ શું છે? નિશ્ચય છે, એને છોડીને ઠરવા માટે વ્યવહારનો હેતુ છે. ... મુનિ તો મુક્ત જ છે. પણ વિકલ્પ છે એટલી અસ્થિરતા છે. એને છોડીને સ્થિરતામાં જા. એ માટે વ્યવહાર જણાવે છે. એ વ્યવહાર આવે એ જણાવે તો ખરા ને. જ્ઞાન તો કરાવે ને. જાણેલો પ્રયોજનવાન છે.

'સમિતિની સંગતિ દ્વારા...' ઓલા આમાંથી વ્યવહાર સમિતિ લઈ લે. એય..! અહીં તો સમિતિની સંગતિ અંદર વીતરાગ પરિણતિનો પરિચય, એની સંગતિ. આહાહા..! એ વાતને પણ સાંભળતા એને પ્રમોદ આવે એવી ચીજ છે આ તો. આહાહા..! 'સમિતિની સંગતિ દ્વારા...' 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવે'એ પણ વ્યવહારના સ્થાનમાં નિશ્ચય વસ્તુ આદરણીય તો એ જ છે. વ્યવહાર આવે છે એ જાણવાલાયક છે. આવું હોય છે. વ્યવહાર જ્યારે વિકલ્પ હોય છે ત્યારે હોય છે, બસ એટલું.

'ખરેખર મુનિ મન-વાણીને પણ અગોચર...' આહાહા..! મનના વિકલ્પને અને વાણીથી અગમ્ય એવી ચીજ. '(મનથી અચિંત્ય અને વાણીથી અકથ્ય)...' એમ બે અર્થ કર્યા. મનથી તો અચિંત્ય છે. મનથી જણાય એવી ચીજ નથી. આહાહા..! વાણીથી અકથ્ય છે. શું કહે એને? પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત વીતરાગ પરિણતિ, એ વીતરાગ પરિણતિને શું કહેવું? દાખલો આપો કાંઈક કહે છે લ્યો. દાખલો શું પણ આમાં? વસ્તુ વીતરાગ... રાગથી છૂટીને એમાં એકાગ્ર થવું, એનું નામ વૈરાગ્ય પરિણતિ છે. એનું નામ મનથી અચિંત્ય અને વાણીથી અકથ્ય. 'એવું કોઈ...' એવું કોઈ, આહાહા..! એમ કે અલૌકિક. 'કેવળસુખામૃતમય...' આહાહા..! આવી રમણતા દ્વારા ભગવાન તને કેવળસુખામૃત. એકલો સુખ અને અમૃતનો સાગર, એવું 'ઉત્તમ ફળ...' તું પામીશ. તે પણ 'શીઘ્ર પામે છે.' પાછો. એમ. જલ્દી પામે એમાં કમબદ્ધ ક્યાં ગયું? એનો અર્થ કે આવું હોય એને અલ્પકાળમાં કમમાં એ જ મુક્તિ થાય એમ કહે છે. આવી દશા જેને અંદર હોય, એને અલ્પકાળમાં એના કમમાં મુક્તિ આવે જ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'કોઈ કેવળસુખામૃતમય ઉત્તમ ફળ...' તે પણ સપદિ. સપદિ છે ને? ભાષા તો ઘણી બધી આવી છે, હોં! 'શીઘ્ર પામે છે.' આહાહા..! આવી ચારિત્રની સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન સહિતની રમણતા, એને તો મુક્તિ અલ્પકાળમાં પ્રાપ્ત થશે. સંસારનો અલ્પકાળમાં અંત આવશે. સમિતિની વ્યાખ્યા કરતા સમિતિનો ભાવસમિતિનો પ્રમોદ અને એનું ફળ બતાવ્યું, લ્યો.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)